

HERMAN MELVILLE

KÂTİP BARTLEBY

DESTEK YAYINLARI: 1106

EDEBİYAT: 343

HERMAN MELVILLE / KÂTİP BARTLEBY

Orijinal adı: Bartleby, the Scrivener

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevini yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumaloğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşın

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Çevirmen: Özge Gökçek

Editör: Özlem Küskü

Son Okuma: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Haziran 2019

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-595-3

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Altın Kitaplar Yayınevi

Göztepe Mah. Kazım Karabekir Cad.

No. 32 Mahmutbey-Bağcılar/İstanbul

Sertifika No. 44011

HERMAN MELVILLE

KÂTİP
BARTLEBY

Çevirmen: Özge Gökçek

Ben yıllar yılı çok şeyler görmüş yaşlı bir adamım. Mesleğimin erbabı olmamdan ötürü, son otuz yıldır birbirinden farklı, enteresan ve sanırım haklarında hiçbir şey kaleme alınmamış insanlarla hiç de tesadüfi denemeyecek şekilde karşılaşmalarım olmuştur; şu resmi evrak mürekkeplerini yalayıp yutarak kopyalayanlardan bahsediyorum, kâtiplerden. Meslek hayatımda olduğu gibi özel hayatımda da birçoklarını tanıma şansım oldu; hatta istesem nazik beylerin hafifçe gülümseyebileceği, içli kişilerin hüngür hüngür ağlayabileceği hikâyeler bile dile getirebilirim. Ancak biliniz ki kâtip Bartleby'nin garip yaşıntısını sizlere anlatmak için, sıradan hayatlarına şahit olduğum diğer tüm kâtiplerin üzerini bir kalemde çizer geçerim. Bildiğim hiçbir anlatı üslubunun ya da kelimeler trafiğinin bu adamın hayat hikâyesini yazmamda bana yardımcı olabileceğini düşünmüyorum. Edebiyat için ne ağır bir yoksunluk bu! Bartleby, kendi doğal varlığının sağladığı bilgiler dışında başka hiçbir şekilde hakkında bilgi edinemeyeceğiniz kıt insanlardan biriydi. Tabii

buna, zamanı geldiğinde yüzüme çarpıp yuvalarından fırlayan gözlerimin karşısında göreceğim bir bilgi, henüz dahil değil.

Kâtipi, karşıma ilk kez dikildiği o haliyle sizlere sunmadan evvel bir parça kendimden, işimden, benimle çalışan memurlarımdan, büromdan ve çevresinden söz etmem lazım ki daha sonra uzun uzun bahsedeceğim karakteri iyice özümseyebilsin.

Öncelikle; ben, gençlik yıllarımdan beri “En iyi hayat, basit yaşanan hayattır” cümlesini aklıma, kalbime iyice kazımış bir adamım. Bu sebepten çoğu zaman arapsaçına dönen olaylar silsilesinde kaybolsam da –ki bu meslekteyseniz eğer kaçınılmazdır– huzurumu bozmama ya her daim gayret ettim. Ben kendi halinde, hırsı rafa kaldırmış, öyle sakin tavırlı bir avukatım ki ne halkın pohpohundan ne de jürinin kaskatı bakışlarından etkilenirim. Kendime çizmiş olduğum bu güvenli tavır içinde zengin şahısların tahvilleri, ipotekleri ve tapu senetleri içinde yuvarlanıp gidiyorum. Beni bilen bilir, işime son derece bağlı, güvenilir biriyimdir. İnsan ve huyları hakkında açık seçik ve oldukça dürüst davranan rahmetli John Jacop Astor, zamanında bendeniz için; en kayda değer özelliğimin sağduyu ve hemen ardından çalışma tarzımın olduğunu üstüne basa basa söylemişti. Bunu tabii ki kendimi aman aman beğendiğimden ötürü söylemiyorum, yanlış anlaşılmasın. John Jacop Astor ile birlikte

alinteri dökmüşlüğüm vardır. Onun gibi dürüst ve dobra olmam gerekirse doğrusu, kendisini anmayı da pek seviyorum; çünkü öyle net ve dairesel bir tamlaması var ki isminin aklıma altın şingirtılarının düşmesini asla engelleyemiyorum. Rahmetli John Jacop Astor'un hakkımda ne ya da neler düşündüğü uzunca bir süre motivasyon sebebim olmuştur.

Bu minik hikâyenin başlamasından kısa bir zaman evvel, işlerim yoğunlaşmaya başlamıştı. Şimdilerde New York eyaletinde lambur lumbur kapatılmış olan mühürdarlık bürosunda hâkim vekilliği yapma fırsatı yakalamıştım. Beni zorlayacak kadar çok iş olmuyor, üstüne bir de harika paralar kazanıyordum. İzninizle biraz samimi konuşacağım; ben öyle hemen her olay karşısında kolayca sinirlenip parlayan tiplerden değilimdir. Hatta başıma gelen talihsiz olaylar, hakaretler ve haksızlıklar karşısında bile nadiren tepkimi ortaya koymuşumdur ancak, tam bu noktada biraz kabarcacağım; yeni anayasa sebebiyle mühürdarlık işlerinin alelacele kapatılması çok acımasızcaydı! Hayatım boyunca geçimimi eksiksiz sağlayabileceğim bu iş kapısı, sadece birkaç yıl içinde üzerime kapanıverdi... Lafı açılmışken söyleyeyim dedim, kusuruma bakmayınız.

Ofisim, Wall Street'te No. ...'teki binadaydı. Bir köşesi, zeminden zirvesine değin geniş ve ferah, beyaz ve aydınlık bir duvarı görüyordu. Bu köşeye bakıldığında,

manzara ressamlarının fırçalarından itinayla düşmüş “hayat” izinden hayli eksik sayılırdı. Yine de diğer köşeye döndüğünüzde fark edeceğiniz kontrast, bakışlarınızı bir süre iyi halden hapsedebilirdi. Yıllarca güneş görmüş yüzleri birer gölgeye dönüşmüş tuğladan örme bir duvar gören pencerelerim; miyop misafirlerimin bile dürbün kullanmadan keşfedebileceği gizemli tuğla şiirinden alt tarafı üç metre uzaktaydı. Civardaki binaların devasa yüksekliği ve ofisimin ikinci katta bulunmasından dolayı, bahsettiğim duvar ile ofisimin duvarı arasında kalan sözüm ona boşluk, kocaman bir sarnıca benziyordu.

Bartleby'nin gelişinden önceki süreçte, iki kâtip ile birlikte çalışıyordum. Ha bir de getir-götür işlerine bakan fakat gelecek vaat eden bir delikanlı vardı. Kâtiplerden biri Hindi, diğeri Kerpeten ve genç olan ise Zencefilli isimindeydi. Bu isimler, rehberinizde yer kaplamayan özel isimlerden sayılırdı. Aslına bakarsanız bunlar, üç kişinin de birbirinin huylarını, karakter özelliklerini derinlemesine anladıklarından ötürü birbirine yakıştırdıkları isimlerden ibaretti. Hindi, şişman ve İngiliz, hemen hemen benimle yaşıt (altmışlarına merdiven dayamış), boyu yere yakın biriydi. Özellikle sabahları, yüzü domatesten halli- ce kırmızı görünürdü, ancak öğlen saat on ikiden sonra –o saatte yemeğini yerdİ– Noel akşamı şöminenin ızgarasını dolduran kömürler gibi parlar, akşam altıya kadar da alevi ağır ağır söner ancak artakalan aydınlığıyla etrafı ısıtmaya devam ederdi. O saatten sonra da kendisini

görmezdim. Yüzü, tıpkı güneşle birlikte yükselen ve yine onunla birlikte batan düzen içinde kendi görkemini yaşardı. Hayatım boyunca birçok garipliğe şahit oldum ki bunlardan biri; Hindî'nin domates gibi iyice kızarıp parladığı bir anın, günün geri kalanında çalışma istikrarının da ciddi ölçüde düşürmesine sebep olduğunu çözüşüme denk gelmişti. Üşengeç, tembel ya da çalışmak istemiyor oluşundan dolayı değil, aksine, tüm mesele yerinde durmayan o enerjik, hiperaktif haliydi. Davranışlarında acayip bir telaş, yer yer sinir ve bunu takiben dikkat dağınıklığı oluyordu. Kalemimi mürekkep hokkasına bandırırken bir hayli dikkatsizdi. Bana teslim ettiği kâğıtların üzerindeki mürekkep lekeleri çoğunlukla saat on ikiden sonra belirirdi. Öğleden sonraki vakitlerde özensiz çalışmakla ve mürekkep damlatmakla yetinmez, bazı zamanlar durumu bir adım daha ileri taşıyarak; ofisi kendi gürültüleriyle doldurarak çalışıyordu. Böyle anlarda da suratındaki ışık, sopayla dürtüklenmiş kömür birikintisindeki ışıltılar gibi yeniden parlıyordu. Üzerine çöreklediği taburesiyle gacur gucur sesler çıkarıyor, kurutma kumunu oraya buraya dağıtıyor, kalemleri yeniden hizalayayım düzene sokayım derken onları da kontrolsüzce bozup aniden yere fırlatıyor, bir anda masasının tepesine çıkıyor, kâğıtlarını havalara atıp tutuyordu ki onun tarzında ihtiyar bir adamcağızı böyle fecri hareketler içerisinde görmek pek üzünç oluyordu. Yine de her açıdan benim için çok mühim bir kişiydi, öğlen saatlerine kadar tabiri caizse

fişek gibi çalışarak, bir hayli işi alınının akıyla bitirebildiğinden onun kontrolsüz enerjisine katlanabiliyordum ama elbette ki arada bir kibarca azarlayarak hizaya çektiğim de oluyordu; çünkü sabah vakitlerine kadar, dünyanın en medeni, yo yo, en akli başında, hürmetkâr bir adamsa da öğleden sonra velev ki damarına basıldı, ağzı bozulmaya hatta o kibar ve medeni halini bir anda kaybedip tüm ilkelliğiyle o kadar huzur kaçırmaya meyilli oluyordu. Haliyle sabahın ilk ışıklarında verdiği hizmeti fazlasıyla önemseydiğimden onu kaybetmek istemiyordum. Fakat ikinci saatlerindeki aşırılıklarından rahatsız olduğum için –ki huzura olan düşkünlüğümden bahsetmiştim– ikazlarımın karşısında hadsiz geri dönüşler almak istemediğimden; bir cumartesi öğleden sonrası, ona nazikçe saat on ikiden sonra gelmesine gerek olmadığını –özellikle cumartesi günleri iyice azıttırdı– söyledim. Yemeğini yedikten sonra evine gidebilir, çay saati gelene kadar mis gibi dinlenebilirdi, yaşı da ilerliyor ya hani... Lakin o, bu önerimin karşısında öğleden sonraları da çalışmakta ısrarcı olduğunu belirtti. Yüzü yine kıpkırmızı olup odanın bir köşesinde elindeki uzun cetveli oradan oraya sallayarak; sabahları sunduğu hizmet gayet de faydalıysa pek tabii öğleden sonraki mesaisinin de o derece faydalı olacağına dair bir vaaz verdi.

“Kusura bakmayın efendim, kendimi sizin sağ kolunuz, baş yardımcınız zannediyorum. Bu doğrultuda sabahları tüm birlikleri toplayıp kontrolden geçiriyor,

hedefe kilitleniyor ve öğleden sonraları erlerimin başında mertçe, son sürat düşman üzerine ilerliyorum” dedi ve parmakları arasına sıkıştırdığı cetveliyle tehditkâr hareketler yaptı.

“Peki ya şu mürekkep lekelerine ne diyeceksin Hindi?” diye sessizce söylendim.

“Doğru fakat yüksek müsaadenizle efendim, şu saçlarıma dönüp de bir bakın. Yaşlanıyorum! Güneşin cayır cayır yaktığı bir öğle vaktinde alt tarafı bir iki leke yapmışım çok mu! Kâğıdı lekelemiş olsam bile yaşımdan ötürü bir saygıyı hak etmiyor muyum? Ayrıca farkındasınız değil mi, her ikimiz de yaşlanıyoruz...”

Bu cümlelerle damarıma dokunması karşısında sesimi çıkaramadım. Böylelikle her ne olursa olsun, onun bu büroyu bırakmayacağını anlamış bulundum. Eh ne yapalım, kalsın bari kabul ancak tek bir şartım var ki o da öğleden sonraları mutlak suretle önemsiz evraklarla uğraşacağından emin olmaktı.

Listemde sıradaki şahıs Kerpeten, zülüfleri çenesine değin, oldukça soluk benizli, doğal bir şekilde korsanları andıran, yirmi beş yaşlarında bir gençti. Ona genellikle, iki şeytani gücün buyruğu altında olduğu düşüncesiyle bakardım; ilki hırs ikincisiyse hazımsızlık. Hırs çabası, mürekkep başına geçtiğindeki sabırsız tavrı ve aslında yalnızca uzmanların yapabileceği bazı işlere karşın kendini ısrarla, inatla, ederini olurlu bilmeden yeterli

görmesi karşısında ortaya çıkıyordu. Hazımsızlığın belirtileri ise asabiyeti, öfkelenince sinir bozucu bir gülümseme takınması, yazarken hata yaparsa dişlerini birbirine çarptırarak garip sesler çıkarması, hatta çalıştığı masanın yüksekliğinden dolayı duyduğu rahatsızlığını belli belirsiz mırıldanarak ettiği bedduaların herkesin keyfini kaçırması olarak sıralanabilirdi. Marangozluk işinden az buçuk anlıyor sayılsa da o çalıştığı masanın yüksekliğini bir türlü kendine göre ayarlamayı beceremezdi. Hatta masanın ayaklarına türlü türlü şeyler ilâştirmiş, katlanmış kurutma kâğıdıyla bir çözümler aramıştı ancak buna rağmen yaptıklarının hiçbirini işe yaramamıştı. Belini rahat ettirmek için masasının kapağını çene altına doğru kaldırıp çalışmayı deneyince kan dolaşımının bozulduğunu iddia ediyordu. O da olmadı diyelim masayı beline kadar alçaltıp eğilince de beline dayanılmaz bir ağrı saplanıyordu. Yani lafın özü, sevgili Kerpeten ne istediğini bilmiyordu. Şayet istediği şey vardiysa da bu kâtip masasından derhal kurtulmak istediğiydi. Onun hırsının en belalı tarafı, müşterilerim dediği birtakım tekinsiz, adı sanı olmayan tiplerin ziyaretlerini dört gözle beklemesiydi. Etrafta nâdiren politikacı tavrıyla boy gösteriyor olduğunu fark etmiş olsam da bununla yetinmediğini ve aslında Tombs Hapishanesi'nde bilinen yüzlerden biri olduğunun da bilgisi vardı bende. Ofisime onu ziyaret etmek için gelen ve inatla Kerpeten'in müşterisi olduğunu savunan bir tipin aslında tefeci olduğunu, tapu senedine borç senedi ya-

kıştırması yaptığını anlayabilmemin nedenleri de vardı. Yine de tüm hatalarına ve ruhumu daraltmasına rağmen o da memleketlisi Hindi gibi, ofise ciddi anlamda fayda sağlayan biriydi. Yazısı çok güzeldi bir kere inci gibi ve eğer isterse tam bir beyefendi gibi ihtişam dolu görünmeyi biliyordu. Ayrıca kılık kıyafeti çoğunlukla efendiliğine yakışır şekildeydi ki bu ofisimiz için elzemdir. Halbuki Hindi'ye etmediğim laf kalmazdı beni utandırmasın diye... Giysileri yağ içinde ve üzerine kenar mahalle kokuları sinmiş olurdu. Havalar ısındı mı üstüne büyük gelen ve orasından burasından sarkan pantolonlar giyerdi. Ceketleri rezildi, rezil. Şapkaları hele, dokunulacak türden değildi. Tabii tam bir İngiliz oluşundan dolayı ofisten içeri girdiğinde şapkasını çıkarıp eline alarak gösterdiği nezaket hoştu da ceketini her halükârda görmek zorunda kalıyordum... Bu konuda onu ne kadar ikna etmeye çabalamış olsam da başarılı sayılmazdım. Düşündüm de gelir bütçesi bu denli düşük olan bir adamın hem böyle pırl pırl surete hem de şık bir paltoya sahip olması pek de mümkün değil. Kerpeten demişti bir keresinde, Hindi'nin kazandığı paranın çoğu borçlarını kapatmaya gidiyordu. Soğuk bir kış günü, gerek astarıyla gerek kalitesiyle sıcak tutan, şöyle dizlerine kadar düğmeli, gri bir paltomu Hindi'ye vermiştim. Onun da bunun karşılığında öğleden sonraları gelen suratsız, her şeye bulaşık tavrını değiştirebileceğini düşünmüştüm. Ama yok... Arpanın fazlası ata nasıl yaramıyorsa, sıcacık tutan, gayet şık paltom da aynı

iş yaramazlıktaydı. Üzerine giydiği anda, küstah tavrıyla azmış at gibi kişneyip durdu. Azıcık huzur bile battı adama yani.

Hindi'nin alışkanlıkları konusunda birtakım doğru yorumlarım olsa da Kerpeten'in en azından alkole yakınlığı yoktu. Fakat yaradılışından ötürü sanki doğanın bizzat kendisi onu sarhoş ediyor desem yeridir. O kadar asabi o kadar anason endamlı doğmuştu ki onu sarhoş edebilecek herhangi bir içkiden bir yudum bile yutmasına ihtiyacı yoktu. Sakin sakin ofiste otururken Kerpeten'in tepik yemiş gibi aniden ayaklanıp masasının tepesinde dikildiğini, sanki konsantrasyonunu bozanın masa olduğunu ve bu yüzden kollarını da iyice açarak masayı mili milim yana taşıdığını görünce alkole o kadar da muhtaç olmadığını anladım.

Kerpeten'in huysuzluğu, hazımsızlığından ileri geliyor ve bu durum özellikle sabahları baş gösteriyor ya hani, tam bu yüzden aşırı şanslı sayıyordum kendimi işte. Hindi'nin abesliği öğleden sonraya denk geldiğinden dolayı ikisinin sıkıntısını aynı anda çekmeme gerek kalmıyordu. Nöbet tutar gibi sıra sıra kriz geçirirlerdi. Hindi çiçek gibiyken, Kerpeten coşuyordu ya da işte tam zıddı. Halimize bakınca bu durum gayet organik bir ritimde ilerliyordu diyebilirim.

Listemdeki üçüncü çalışmam Zencefil. On iki yaşlarında bir ergendi kendisi. Babası ölmeden önce biricik

oğlunu yargıç kürsüsünde görmek istiyormuş, at arabasında deh çekerken değil. Tam da bu sebeple haftada bir dolar kazanmak şartıyla –fazlası değil– ofisimde getir götür işlerine, elinden geldiğince de temizliğe yardım ediyordu. Çekmecelerini çekip kurcalarsanız çeşitli çerez atıkları bulabileceğiniz, kendisine özel, küçük, çok sık kullanmadığı bir masası vardı. Resmi uzaktan okuyunca koskoca hukuk âleminin itibarı, bu çıtır çerez gencin soyup soyup bıraktığı bir avuç fındık fıstık kadardı. Zencefil’in en asli görevi her şeyden önce, Kerpeten ve Hindî’ye elma ve çörek alıp getirmektir. Hukuki belgeleri canhıraş kopyalamak, insanın ağzını ayrı boğazını ayrı kurak iklim çeviren cinsten bir iştir ya hani, o yüzden iki kâtibimin de Gümrük ve Postane binalarının olduğu mahallede satılan Spitzenberg elmalarıyla sulak iklimde yaşar gibi ağzılarını ıslatmak istiyorlardı. Zencefil’i iki dakikada bir şu minik, yuvarlak hatlı, bol baharatlı kurabiyelerden almaya gönderdikleri için de oğlana bu ismi takmışlardı. İşlerin kesat olduğu bazı soğuk sabahlarda Hindi bir ton çöreği kıtlıktan çıkmış gibi ağzına tıkar, kaleminin tıkırtısı çöreğin kıtırtısıyla birleşirdi. Hindi’nin öğleden sonra etrafı yakıp kavuran hataları, ağzıyla ıslattığı çöreğin bir parçasını ipotek senetlerinden birine mühür diye bastığı oldu... Az daha gayret etse bana kovdurtacaktı kendini o gün. Ama dizlerinin üzerine çöküp “Yüksek müsaadenizle efendim...” dedi. “Ofis malzemesini cömertçe kendi cebimden karşılamış buldum.”

Mülk devri, tapu takibi gibi karmakarışık olan eski işim, Yargıç Vekilliği koltuğuna geçince bir hayli arttı. E tabii kâtiplerin işi de iki katı oldu. İşlerin yoğunluğuna yetemediğimizi gördüğümden, ofisime yeni birini daha almam icap ediyordu.

İlanımın hemen ardından, bir yaz sabahı –genelde kapımız açık olurdu– ofisin önünde öylece dikilen genç bir adam olduğunu gördüm... O duruşu hâlâ anımsarım; neredeyse antikaya dönmüş ama hâlâ üzerinde hoş durabilen kıyafetleri ile saygıdeğer, inanılmaz derecede üzgün bakışlarıyla, Bartleby’ydi bu.

Nitelikleri hakkında biraz sohbet ettikten sonra onu hemen işe aldım, kâtip ordumda eşi benzeri olmayan sakinlikte bir beyefendi olmasından ötürü bir parça huzur dolmuştum, yalan yok. Hem de Hindi’nin aşırılıklarına, Kerpeten’in öfke kontrolsüzlüğüne ilaç gibi gelir diye düşünmüştüm.

Ofisimizde ortamımızı ikiye bölen çift kanatlı bir buzlucamın olduğundan bahsetmem lazımdı. Bir tarafta ben, diğer tarafta kâtiplerim vardı. O günkü afiyetime göre ya açık ya da kapalı olurdu kapılar. Çok da büyük sayılmayan birkaç iş geldiğinde sessiz sakin görünen Bartleby’nin hemen katlanır kapının yanında, benim olduğum tarafa yakın bir köşede olmasını istedim. Masasının olduğu yerdeki duvarın penceresinden tuğla binaların eski yüzleri ve arka avlular görünürken şimdi